

ХЕСЕ – (НЕ)НАПИСАНА ПАРТИТУРА

Херман Хесе (1877–1962) добитник је Нобелове награде за књижевност 1946. године. Два кључна романа у његовом стваралаштву су *Стејски вук* (1927) и *Игра стаклених перли* (1943). Уколико данас пожелите да купите неку од његових књига, продавци у књижарама рећи ће вам да он „више није у моди“.

Половином протекле године изашла је несвакидашња књига која већ својим насловом скреће пажњу на себе – *Партитура*. Реч је о књизи која се бави присуством музике и музичких облика у књижевности. Слободан Лазаревић, Бранка Радовић и Александар М. Ђурић су аутори који гарантују оригиналност и квалитет.

Бранка Радовић

Поглавља која је писала госпођа Радовић баве се већ споменути романима Хермана Хесеа и стога је она идеалан саговорник који ће нас подсетити на сву комплексност Хесеових дела.

1. На који начин се испољава присутност музике у делима Хермана Хесеа?

Х. Хесе у својим романима *Стејски вук* и *Игра стаклених перли* на много начина испољава прожетост музиком. Није само инспирација, није идеја, није полазна мисао, у питању је космогонија, у питању је естетска и филозофска усмереност на оно што музика јесте, шта значи.

Сажето речено, његови романи су прави музички романи у чијим унутарњим структурама јасно одзвања структура музичких композиција, одзвања ритам музичких јединица, мере, поделе, условности различитих музичких форми.

Наслућујући све то, приступила сам романима најпре са музиколошког становишта, а тек онда са књижевно-историјског.

Ако је роман *Стешки вук* могуће сагледати, можда и сасвим условно, и без музичког знања, то није могуће са *Игром сшаклених перли* која и у теми, у њеном развоју, у свим главним ликовима, у радњи, структури и садржини крије теоријско-музичке, естетске и музиколошке претпоставке. Она само што нема исписану партитуру. За мене и има!

2. Зашто Хесе потенцира у барокну музику у роману *Стешки вук*?

Хари Халер, главни јунак романа *Стешки вук*, поседује два пола своје личности. Његов хумани, људски лик оваплоћен је у музици и то оној коју крунише дело Моцарта, *после кога ниједна добра музика више није написана*. Иако се дотиче музике Бетовена, Шопена и др. Хесе остаје на барокној и класицистичкој музици као највреднијој или једино вредној. То је супротно Томасу Ману који је био веома задојен модерним музичким правцима XX века.

У питању је Хесеов естетски став, дубоко познавање музике и критички избор аутора и дела. Може му се приговорити, не и оспорити. Док год у роману сериозна музика струји Харијевим крвотоком, дотле вучје биће у њему нема простора да се развије.

3. Који је значај плесних делова *Стешког вука*?

Када почиње да залази у сумњиве локале, да се дружи са (полу) светом, Хари Халер упознаје своју необичну љубавницу, улази у њен свет и она га учи да игра. Он се отвара ка другим сферама људског, ка смеху, игри, фокстроту, ка нечему што му је до тада било страно, непознато, чега се гнушао. Почиње да плеше, боље рећи да учи плес и љубав од своје учитељице-љубавнице. Упознаје друге светове и кутке свог сопственог бића.

Плесни делови представљају драматуршки преокрет у роману. Ја сам ове делове поредила са плесним ставовима романтичарских симфонија проистеклих из барокних менуета.

4. Где се у овом роману очитује веза са Ничеом, односно *Рођењем шрагедије*?

Везе са Ничеом су бројне и многоструке. Ниче у својој студији *Рођење шрагедије* говори о дионизијском схватању музике и о култу као исходишту музике. Хесе прихвата тезу и развија је у грађанском поимању света, у грађанину-буржују који испољава одређени укус, некад снобовски, према класичној музици, одбацујући сваку другу музику и свако друго искуство. Пре свега цез.

5. Шта симболизује Магични театар?

Магични театар се може тумачити на више нивоа и посматрати из више углова. Мој поглед је карактеристичан по томе што Магични театар за мене симболизује не само снове и машту, већ и целокупни фондус, смисао и значење класичне музике, цео један музички космос који се распада, онако како се распада тонална музика на крају XIX и на почетку XX века.

Он је део фантастике и последњег сна главног јунака, а за мене, узбуркани, тонално нестабилни средњи део фуге у којој се тема појављује, карикира, изобличава, преплиће са другим пратећим гласовима, буја, расте, нестаје у полифоном преплету да би се поново јавила на почетку репризе. Управо се тако и креће драматски ход Харија Халера, који се окончава на самом крају – убиством и самоубиством, победом вучјег бића. Тако се завршава роман *Стејски вук*, а тема фуге поентира својим појављивањем на крају.

6. У одељку *Време које се иџра камичцима* кажете да Хесеов роман *Иџра сџеклених џерли* није тзв. музички роман, већ роман који прати генезу музике. На који начин објашњава-те појам Хесеове *иџре*?

Појам игре везан је код Хесеа за грчку музику и музичку теорију, као и за научне дисциплине које су стари Грци везивали за фундаментална начела образовања омладине. Велика идеја (над)игре саздана је у комбинацији наука и уметности, математике и музике. Игра је и врхунска теорија, спекулација, позната само посвећеним умовима, али и пракса око које се гради смисао постојања. У једној измишљеној земљи, међу њеним властима, поданицима, она постаје сама суштина егзистенције.

7. Зашто у овом роману Хесе инсистира на источњачком схватању музике и на који начин кинеска музика постаје неодвојиви део садашњице?

Из кинеске филозофије и музике проистекао је и став грчких филозофа Платона и Аристотела о високом значењу музике у диспозицији државе.

Источњачка филозофија и иначе је веома блиска Хесеу и он јој се окреће када му западноевропска филозофија не нуди одговоре постајући катаклизмична, нихилистичка и песимистичка.

Дихотомија коју поставља Хесе сведочи о високом значењу музике у источњачким цивилизацијама које су се очувале хиљадама година управо због будности према музици, док други члан компарације, немачка и западноевропска култура и уметност његовог

доба сведоче о бројним прљањима, замагљивањима музике, што сведочи, да су и музика и влада и држава у расулу.

Данас, у појавама кича и шунда, у поплавама и наносима прљавштине свакодневице музике и њених појава спознајемо дуговечност и визионарство ове Хесеове идеје.

8. Шта симболички представља непостојећа земља *Касталија*? Зашто долази до њеног распада, односно, на који начин је то у вези са *игром*?

Измишљена, идеална земља слави свој дан, фестивал игре као своју главну делатност и тренутак конкуренције међу узвишеним члановима изузетног друштва.

Сам Хесе у *Игри стаклених перли* пореди савршенство игре са савршенством изузетно сложеног инструмента – оргуља. *Теоријски би се њим инструментом могла у игри репродуковати чишћава духовна садржина светиа*. Управо то представља чаробна, невероватна, никад иста, моћна, интелектуална, игра – сву духовност и мудрост света. Замену за цео универзум. Она је и филозофија и религија и посвећеност реда и духовна дисциплина. Вечна као што је вечност метафизичке идеје.

9. Какву улогу у роману игра сусрет Кнехта и Десињорија?

Обојица су умни, дугогодишњи знанци и пријатељи, стицајем околности нашли су се на супротним странама, рекли бисмо у супротним таборима. Беспштедну критику грађанског друштва Хесе обавља прецизно сецирајући свог јунака из градског миљеа, Десињорија, и ставља га у двобој са религиозношћу и духовношћу Кнехта. Два пола, два света, различита и поларизована мишљења, естетски, политички и религиозни ставови. Њихови дијалози разоткривају сву беду свакидашњице и узвишеност Касталије, сву рањивост човека Западне Европе, његову похоту за материјалношћу и материјалним добрима и недостатак аскезе и вере, с друге стране, потпуна посвећеност Кнехта без икакве везе са стварношћу, садашњицом коначно реалним животом.

По свему су различити, Десињори је породични човек, учесник у јавном животу, човек „споља“. *Хисе је да брани свети од намене сколастичке духовности Касталије*.

Полемика са Кнехтом нас је асоцирала на сукоб две теме у сонатном облику.

10. Зашто Патер Јакобус критикујући игру стаклених перли каже да је она *без крви и стварности*?

Касталија је изоловано место и острво, недирнуто и нетакнуто свакодневном политиком, место посвећено едукацији и усвајању највиших духовних вредности цивилизације. Место које је преплављено законима, условностима. Она је истовремено и утопија и илузија.

Патер Јакобус је испосник, такође један од Кнехтових опоната, он је бенедиктинац, али велики зналац и заљубљеник у музику, што двојицу умних људи трајно спаја. Оштар је критичар игре стаклених перли, говори о њој као о измишљеној дисциплини која се састоји само из *историје духа и уметности*, не из извођаштва, не из праксе, не из било чега ововременског, опипљивог и снажног.

11. Сматрате да се Хесе из дела Јакоба Грима, Хердера и Гетеа могао упознати са српском народном поезијом. На који начин се то читава у роману *Игра стаклених перли* и од ког је значаја изучавање грчке музике и музике балканских народа?

Поставила сам ту хипотезу као могућу јер Хесе говори о студији из балканске музике и фолклора, што је врло могуће да је црпео управо из извора које су Грим, Хердер, посебно Гете означили као нешто вредно, плодотворно, богато и живо. Такође се помињу игра и народна песма, подразумева се коло, тј. народна игра.

12. Тринаест песама је додато прозном делу романа *Игра стаклених перли*. Која је њихова улога?

Неке од песама представљају праве бисере Хесеве поезије. Оне су ту да додају, допишу, изразе још један, поетски вид изражавања аутора који, по мом мишљењу, уз прозу у којој пише о музици, уз стихове на крају уобличава своју интердисциплинарност покушавајући да обухвати све изражајне потенцијале људског духа. Поезија је ту да животу подари лепоту света. У песмама се бави истим тематским круговима, музиком и игром.

Да ли је то роман као дисонанца, а поезија придодата на крају њено разрешење у завршни, консонантни акорд умирења света?

Нисмо желели да нудимо нити да намећемо дефинитивне и неопозиве одговоре. Радије бисмо постављали стално нова питања и отварали нова поља, као у игри стаклених перли.

13. На који начин Хесе схвата историју/е и како је представља у својим романима?

У извесном смислу, он је веома историчан, у својим нарацијама признаје једину истину, истину историјског тока и исто-

ријских збивања. Његова историја креће из давних цивилизација, источњачких, па се зауставља на грчким, долазећи до свога доба, долази до песимизма и расула. Велики је значај историје у његовим романима, иако се неретко обрушава на историју говорећи да је она нешто истовремено *банално и ђаволско*. У историчности види веома често прљаву политичку борбу и жељу за влашћу. У историји види скуп најгорих порива, али ипак једну другу историју, историју духа подиже на највиши пиједестал.

14. Да ли се Кнехтово ослобођење може поредити са ослобођењем других Хесеових јунака (*Гертируда, Сигарша, Кнули, Нарцис и Злајоуси* нпр.), као ослобођење које себе оваплоћује у медитацији и смрти?

Да, свакако, то је веома изражени песимистички став свих претходника, од Ничеа, Шопенхауера, Вагнера, до филозофске мисли његовог доба. Заправо се не налази тај консонантни акорд измирења са светом у овоме животу, већ само у некој врсти искупљења које доноси смрт.

И ту се негде Хесе додирује са источњачким религијама које нуде друге погледе и перспективе живота, али и смрти. Излаз налази у медитацији и трансценденцији, у осмеху Буде, може се рећи да га самим тим и не проналази у свом видљивом свету.